

КРИТЕРІАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОДУКТИВНОЇ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ

При формуванні конкурентних переваг національного ринку праці, продуктивної зайнятості населення в процесі розробки та реалізації соціально-економічної стратегії розвитку країни необхідно приділяти увагу таким її аспектам, як зростання інвестицій в людській капітал, забезпечення безперервної освіти протягом всього життя відповідно до потреб ринку праці з метою досягнення конкурентоспроможності робочої сили; узгодженість політики на ринку праці з відповідною політикою у сфері виробництва, торгівлі, інвестицій, освіти, регіональною політикою.

Ключові слова: продуктивність, зайнятість, населення, країни, прогресивні зрушення.

Постановка проблеми. Проблеми забезпечення продуктивної зайнятості, ефективності використання трудового потенціалу країни, підвищення конкурентоспроможності робочої сили досліджуються в працях Е. Лібанової, О. Грішнова, А. Колота, І. Бондар, І. Петрової, В. Савченко та ін. Ці автори не тільки розглядають сучасне стан і проблеми ринку праці, а й пропонують власні підходи до їх вирішення. Однак вони не приділяють безпосередню увагу категорії «продуктивна зайнятість», аналізу її динаміки і тенденцій розвитку. Більш того, дана категорія різними авторами трактується неоднозначно і в науковій сфері досі не сформоване її єдине визначення.

У цьому зв'язку спочатку необхідно визначитися з трактуванням категорії «продуктивна зайнятість» і обрати найбільш ефективну для подальшого використання в дослідженні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Слід зазначити, що дана категорія отримала офіційне формулювання з прийняттям нового Закону про зайнятість в Україні - це зайнятість, яка дає можливість забезпечити ефективне суспільне виробництво і задовольнити потреби працівника на рівні не менше встановлених законодавством гарантій [1].

Однак серед учених відсутня єдність щодо трактування даного терміну. А наведене нормативне визначення не дає нам можливості визначити даний показник з використанням даних офіційної статистики.

Так Прушківська Е. В. основним показником продуктивної зайнятості вважає високу продуктивність праці, досягнення якої базується на модернізації робочих місць, прогресивних зрушеннях у професійно-кваліфікаційній структурі кадрів, адекватно-

му винагороду за працю, яке мотивує і стимулює [2, с. 28].

Дьяконенко О.І вважає, що формування продуктивної зайнятості населення в умовах інноваційно-креативної економіки проявляється в поступовому витісненні людини з безпосереднього процесу виробництва при одночасному зростанні ролі людських ресурсів як фактора виробництва [3].

Формування продуктивної зайнятості, на думку Старостіної А. А., - це не тільки проблема безробіття, диспропорції на ринку праці, старіння основних фондів у національній економіці, а й, безперечно, професійно-кваліфікаційна характеристика трудових ресурсів, яка вимагає від людини постійного вдосконалення і розвитку [4, с. 60].

Продуктивна зайнятість також трактується як зайнятість, яка відповідає інтересам підвищення ефективності виробництва, впровадження досягнень науково-технічного прогресу, зростання продуктивності праці [5].

За визначенням МОП, продуктивна зайнятість - це зайнятість тих, чий продукт праці приймається і оплачується суспільством [6].

Мета статті. На наш погляд, виходячи із суті наявних у літературі визначень, під продуктивною зайнятістю слід розуміти використання робочої сили без втрат, коли має місце найбільша віддача від використання трудового потенціалу та максимальний матеріальний результат (основні показники - продуктивність праці та чисельність зайнятих / безробітних). І другим критерієм слід виділяти визначення продуктивної зайнятості як відношення числа зайнятих у ма-

теріальному виробництві до загального числа робочої сили.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасній соціально-економічній ситуації чітко простежуються структурні, функціональні і компонентні диспропорції в територіальному розвитку, що зумовлюють і відповідні деформації в системі зайнятості населення (неадекватність зрушень в обсягах виробництва і рівні зайнятості населення в реальному секторі економіки; надлишкова зайнятість в базових галузях промисловості на тлі недостатньої кількості професіоналів, необхідних для інтенсивного розвитку наукомістких галузей; поширення зареєстрованої і прихованого безробіття серед осіб з високим освітньо-професійним рівнем; наявність нерегламентованою зайнятості на тлі зростання додаткової потреби в кадрах). Саме ці дисбаланси і диспропорції повинні розглядатися як основний резерв нарощення потенціалу продуктивної зайнятості населення в країні, використання якого має здійснюватися через повернення працездатного населення в сферу офіційного сектора економіки.

В якості обмежень у реалізації цього потенціалу слід виділити:

- Суперечності між сформованою недосконалою територіально-галузевою структурою економіки, обтяженої базовими галузями промисловості і необхідністю формування соціально-орієнтованої економічної системи з високою продуктивністю праці та гнучкою організацією виробництва;

- Пріоритетність розвитку базових галузей промисленості, де в результаті повільних темпів модернізації виробництва зберігаються несприятливі умови праці з низькою оплатою праці;

- Отставання ємності сфери застосування праці галузей споживчого сектора економіки і соціальної інфраструктури від реальних потреб трансформації економіки в напрямі соціалізації;

- Повільні темпи розвитку високотехнологічних і наукомістких галузей на тлі структурного спрощення економіки.

Про недосконалість в даній сфері свідчить основний показник продуктивної зайнятості - рівень продуктивності праці. За визначенням рейтингу МОП Україна знаходиться на 88 місці з 121 країн (табл. 1).

Т а б л и ц я 1

Рейтинг країн світу за рівнем продуктивності праці

Місце серед країн світу	Країна	Продуктивність (ВВП на одного працівника, \$)	Продуктивність праці в 2010 р. до 1990 р., %
1	США	68.1	142
2	Гонконг	61.4	167
3	Ірландія	57.5	163
4	Франція	55	123
5	Бельгія	54.9	123
31	Словакія	32.9	212
36	Латвія	28.7	153
37	Беларусь	28.5	199
45	Польща	25.9	214
49	Чехія	24.9	141
59	Росія	18.3	120
65	Грузія	17.4	111
82	Молдавія	11.8	72
88	Україна	9.6	78
89	Туркменістан	8.7	96

Джерело: узагальнено автором на підставі [7]

Значно вище Казахстан і Білорусь, які також належать до країн з трансформаційною економікою. Україна пропустила вперед всі держави Східної Європи і навіть деякі африканські країни. Показник цей

визначається розміром ВВП, який припадає на кожного працюючого. Так, наприклад, на одного працюючого українця припадає ВВП у розмірі \$ 9,6 тис., Що більш ніж у два рази менше, ніж у Росії, втричі менше, ніж у Вір-

мені, і в чотири рази - ніж у Греції, яка переживає важку кризу. Від американців українці за ефективністю праці відстають усемеро [8].

За даними Євразійського банку розвитку всі країни СНД випробували спад продуктивності праці у зв'язку з перехідним періодом, який зайняв більшу частину 1990-х. Зараз вони далеко відстають за рівнем продуктивності праці, або ВВП на працівника від розвинених країн і навіть багатших країн Східної Європи. Україна з її величезною кількістю зайнятих на виробництві безнадійно відстає від таких країн, як, наприклад, Чехія чи Словаччина, де кількість зайнятих громадян у кілька разів менше, але продуктивність на сучасних підприємствах набагато вище. За обсягами виробництва Україна знаходиться на рівні 77% від своїх же масштабів 1990 року, тоді як, наприклад,

Білорусь досягла 199% від 1990 року, а Росія - 119% [7].

У той же час, як показує графік на рис. 1, рівень продуктивності праці в Україні і в Росії різняться по деяких галузях економіки (у відсотках від рівня США по фізичному обсязі: фізичний обсяг відкориговано з урахуванням додаткової вартості по різних видах продукції).

У табл. 2 наведені порівняльні показники динаміки продуктивності праці в Україні та інших країнах. Як видно з таблиці до 2008 р продуктивність праці в Україні з кожним роком росла. Однак після кризи відбувся помітний спад, що зумовлено в першу чергу економічною нестабільністю в країні. Вже з 2009 р по 2012 р спостерігається незначний, але динамічний щорічне зростання. Щодо інших країн, то криза не вплинула на показник продуктивності праці, який з 2008 по 2012 продовжував зростати [8].

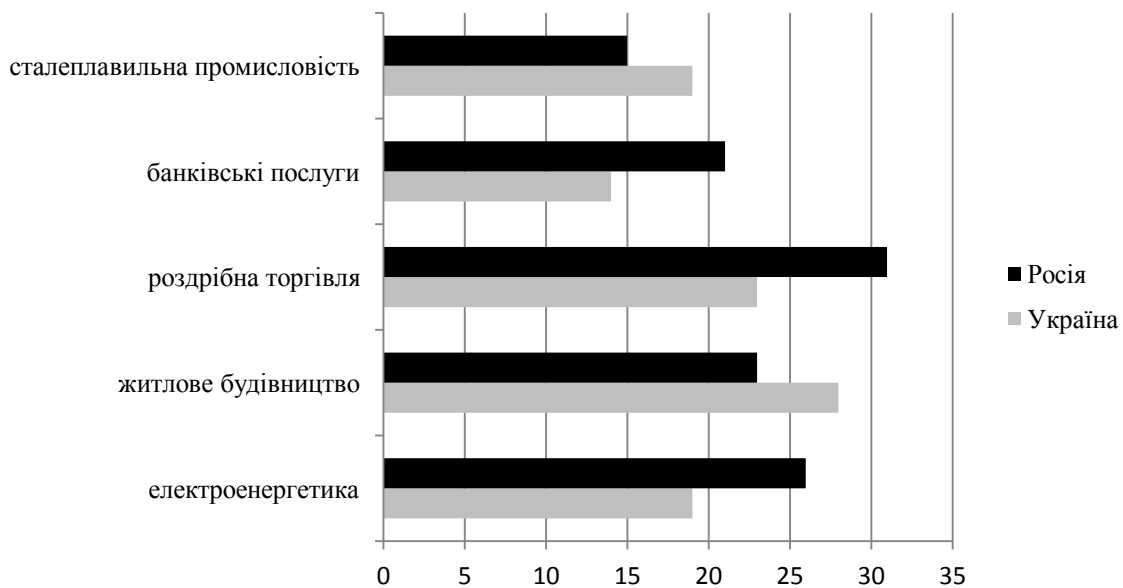

Рис. 1. Продуктивність праці в Україні і в Росії по галузях економіки РФ

Джерело: узагальнено автором на підставі [9; 10]

Як бачимо, в Україні не досягається повний рівень продуктивної зайнятості за першим критерієм - використання робочої сили без втрат. У середньому протягом 2013 року на ринку праці щомісяця не використовується близько півмільйона працездатного населення, готового приступити до роботи. Крім того, наявність дисбалансу в структурі попиту і пропозиції веде до наявності незадовільного попиту - потреба роботодавців за рахунок безробітного населення задовольняється лише наполовину. Також слід врахо-

увати, що це тільки показники фіксованого ринку праці, який не відображає повною мірою величину непродуктивною зайнятості. Відносно повного ринку праці даний показник набагато більше.

В цілому в 2013 році мали місце позитивні тенденції: зменшилася чисельність безробітних, знижувалася протягом року навантаження на вільне робоче місце і росла потреба у працівниках.

Динаміка продуктивності праці в Україні та інших країн, тис. дол.

Країни	1990	1995	2000	2008	2009	2010	2011	2012	Темп росту 2000- 2012
Україна	12,10	6,16	6,66	11,13	10,22	10,50	10,78	11,06	4,40
Італія	40,94	45,15	47,25	45,93	48,59	49,73	50,87	52,01	4,76
Літва	19,18	12,73	16,95	27,44	29,66	32,69	35,72	38,75	21,80
Польща	11,52	14,54	19,32	24,55	29,63	33,22	36,81	40,40	21,08
Кітай	2,56	3,94	4,66	10,38	12,60	14,73	16,86	18,98	14,32
Росія	15,28	10,76	11,99	18,70	19,10	20,49	21,88	23,28	11,28
Беларусь	14,25	10,84	14,63	27,55	30,76	34,86	38,95	43,04	28,41
Казахстан	18,87	11,46	13,69	21,99	22,62	24,29	25,97	27,64	13,95
Англія	35,07	40,00	44,66	51,70	57,76	62,18	66,61	71,03	26,37
США	47,91	51,46	57,91	65,48	71,55	76,30	81,04	85,79	27,88
Японія	37,14	38,77	40,77	45,59	48,73	51,11	53,49	55,88	15,10

Джерело: узагальнено автором на підставі [8]

Однак слід зазначити той факт, що під кінець року сформовані тенденції покращення ситуації були змінені у зв'язку з виниклим в країні політичним протистоянням - в листопаді і грудні спостерігається дестабілізація показників. Також середньооблікова чисельність штатних працівників у середньому по Україні в грудні 2013 зменшилася порівняно груднем 2012 року на 401 тис. осіб. і становила 9 млн. 958 тис. осіб. [9]. Скорочення чисельності працюючих відбу-

лося у всіх регіонах України. Дані табл. 3 показують, що у всіх країнах СНД теж не досягається повний рівень продуктивної зайнятості за першим критерієм. Протягом першого півріччя 2013 року на ринку праці не використовуються десятки тисяч (а в Росії та Україні - сотні тисяч) працездатного населення, готового приступити до роботи, що в цілому по СНД складає 1749,1 тис. осіб.

Попит, пропозиція та працевлаштування робочої сили в країнах СНД на 01.07.2013 р.

Країни	Чисельність безробітних, тис. осіб	Число віль- них робочих місць, тис.	Чисельність незайнятого насе- лення на 100 заяв- лених вакансій, осіб	Працевлаштовано незайнятих грома- дян, тис. осіб (% до безробітних)
Азербайджан	37,2	15,2	244	2,5 (6,7)
Армения	58,8	2,4	2570	1,1 (1,9)
Беларусь	22,6	76,6	50	25,6 (113,3)
Казахстан	58,9	14,6	413	19,3 (32,8)
Киргизстан	59,9	8,3	1160	4,2 (7)
Молдова	19,9	7,0	286	1,9 (9,5)
Росія	969,8	1975,4	56	433,7 (44,7)
Таджикістан	56,7	12,4	639	2,2 (3,9)
Україна	465,3	78,7	591	55,8 (12)
Загалом СНД	1749,1	2190,6	90	547,1 (31,3)

Джерело: узагальнено автором на підставі [11]

Структурні та регіональні диспропорції ведуть до того, що число вільних робочих місць в умовах значного їх перевищення безробітним населенням, проте не заповнюються навіть наполовину. Це також показники фіксованого ринку праці, які значно нижче ситуації на повному ринку праці.

Найбільш складна ситуація по навантаженню на робочі місця має місце у Вірменії, на другому місці знаходиться Киргизстан. Найкраще цей показник представлений в Білорусі і Росії - зі значним відривом від інших країн СНД (тільки від України - в 11 разів). На третьому місці - Молдова, Україна

знаходиться на шостому місці за даним показником.

Як випливає з таблиці 5 з 2001 р мала місце стабільна тенденція зростання чисельності зайнятого населення в Україні, що в свою чергу вело до зростання продуктивної зайнятості. Однак кризові явища 2008 призвели до значного зниження зайнятого населення в економіці України та скачку непродуктивною зайнятості. Позитивним моментом можна відзначити, що даний негативний факт мав місце протягом двох років і вже з 2009 р спостерігається тенденція поступового зростання рівня продуктивної зайнятості в Україні. Стабільна тенденція зростання зайнятості населення також спостерігається в Азербайджані, Казахстані, Киргизстані, Росії, Таджикистані, Узбекистані.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. У цьому зв'язку дії з реалізації продуктивної зайнятості населення повинні в першу чергу впроваджуватися на регіональному рівні та передбачати такі заходи:

- Збалансування попиту та пропозиції на територіальному ринку праці;
- Розробка та реалізації територіальних схеми створення робочих місць;
- Планове скорочення технологічно і морально застарілих робочих місць;
- Модернізація та забезпечення необхідної кількості сучасних робочих місць на діючих підприємствах;
- Професійна орієнтація та ефективне використання трудових ресурсів;
- Створення сприятливого клімату для розвитку підприємництва та підйому інвестиційної активності суб'єктів економічної діяльності, технологічного оновлення виробничих процесів;
- Сприяння зайнятості осіб, які потребують соціального захисту і не здатні на рівних умовах конкурувати за робочі місця, насамперед шляхом підвищення їх конкурентоспроможності на ринку праці;
- Залучення безробітних до тимчасових, разовим і сезонним роботам, оплачуваних громадських робіт, створення додаткових робочих місць для тимчасової зайнятості безробітних.

При формуванні конкурентних переваг національного ринку праці, продуктивної зайнятості населення в процесі розробки та реалізації соціально-економічної стратегії розвитку країни необхідно приділяти увагу таким її аспектам, як зростання інвестицій в

людській капітал, забезпечення безперервної освіти протягом всього життя відповідно до потреб ринку праці з метою досягнення конкурентоспроможності робочої сили; узгодженість політики на ринку праці з відповідною політикою у сфері виробництва, торгівлі, інвестицій, освіти, регіональною політикою і т. п.

Першоосновою переходу до продуктивної зайнятості населення є прогрес у інституційних перетвореннях, в результаті чого конкурентна середина як рушійна сила ринкового господарювання повинна закріпити свої позиції і забезпечити формування розвиненого товарно-го ринку і ринку капіталу. Без цього неможливо нормалізувати регіональні відтворювальні процеси і реалізувати самі принципи продуктивності.

Література

1. Закон України «О занятости населения» от 5.07.2012 г. № 5067.
2. Прушковская Э. В. Занятость в посткризисный период: национальный аспект // Бизнес-информ. - 2012. - № 12. - с. 27-31.
3. Дьяконенко О.И. Формирование продуктивной занятости населения в инновационно-креативной экономике // Третья международная научно-практическая конференция "Проблемы и перспективы развития инновационно-креативной экономики". - М., 27-30 июля 2011 г.
4. Старостина А. А. Трехсекторная модель занятости в экономике Украины // Общество: политика, экономика, право. - 2013. - № 2. - с. 59-62.
5. Хейне П., Боуттке П., Причитко Д. «Экономический образ мышления», 10-е издание / пер. с англ. Гуреш Т.А. - М.: Изд. дом «Вильямс», 2005. - 544 с.
6. Конвенция МОТ № 168. О содействии занятости и защите от безработицы. - Женева, 1991.
7. Низкий уровень производительности труда тянет украинцев на дно мировой цивилизации // Корреспондент: [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://novynar.com.ua>.
8. Иванкив О. Проблемы и пути повышения производительности труда на предприятии // Материалы Всеукраинской интернет-конференции «Эффективность бизнеса в условиях трансформации экономики» от 03.06.2013 г.

9. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [www.ukrstat](http://www.ukrstat.gov.ua).

10. Федеральная служба государственной статистики [Электронный ресурс]. – Режим доступа: gks.ru.

11. Казахстан и страны СНГ. – Астана: Агентство Республики Казахстан по статистике, 2013. - № 3. – 73 с.

References

1. Закон Украины «О занятости населения» от 5.07.2012 г. № 5067.

2. Prushkovskaya É. V. Zanyatost' v postkryzysnyy peryod: natsional'nyy aspekt // Byznes-inform. - 2012. - № 12. – s. 27-31.

3. D'yakonenko O.Y. Formirovaniye produktivnoy zanyatosti naseleniya v ynnovatsionno-kreatyvnoy ékonomyke // Tre-t'ya mezhdunarodnaya nauchno-praktycheskaya konferentsyya "Problemy y perspektyvy razvityiya ynnovatsionno-kreatyvnoy ékonomyky". - M., 27-30 yulya 2011 h.

4. Starostyna A. A. Trekhsektornaya model' zanyatosti v ékonomyke Ukrainy // Obshchestvo: polityka, ékonomyka, pravo. – 2013. - № 2. – s. 59-62.

Федотова Т. А.

Критериальные исследования занятости населения: сравнительный аспект

При формировании конкурентных преимуществ национального рынка труда, производительной занятости населения в процессе разработки и реализации социально-экономической стратегии развития страны необходимо уделять внимание таким ее аспектам, как рост инвестиций в человеческий капитал, обеспечения непрерывного образования в течение всей жизни в соответствии с потребностями рынка труда с целью достижения конкурентоспособности рабочей силы; согласованность политики на рынке труда с от-соответствующими политикой в сфере производства, торговли, инвестиций, образования, региональной политикой.

Ключевые слова: производительность, занятость, населения, страны, прогрессивные сдвиги.

Fedotov T.

Research kriterialne productive employment: comparative analysis

With the formation of the competitive advantages of the national labor market, productivity take-toast population in the development and implementation of socio-economic development strategy of the country should pay attention to this aspect as the growth of investment in human capital, pro-baking continuing education throughout life according to market needs work to achieve competitive workforce; coordination of policy on the labor market of a certain policy in manufacturing, trade, investment, education and regional policy.

Keywords: productivity, employment, population, the country's progressive shift.

Рецензент: Павлов К. В. – доктор экономических наук, профессор, проректор по научной работе Ижевского института управления, заведующий кафедрой «Экономика» Камского института гуманитарных и инженерных технологий, г. Ижевск, Российская Федерация.

Reviewer: Pavlov K. – Professor, PhD of Economics, vice-rector of sciences Izhevsk of institute of management, head of Economy Department Kamsky institute of humanitarian and engineering technologies, Izhevsk, Russian Federation.

e-mail: kvp_ruk@mail.ru

5. Kheyne P., Bouttke P., Prychytko D. «Ékonomycheskyy obraz myshlenyya», 10-e yzdanye / per. s anhl. Huresh T.A. – M.: Yzd. dom «Vyl'yams», 2005. – 544 s.

6. Konventsyya MOT № 168. O sodeystviy zanyatosti y zashchyte ot bezrabotytsy. - Zheneva, 1991.

7. Nyzkyy uroven' proyzvoditel'-nosti truda tyanet ukraintsev na dno myrovoy tsyvylyzatsyy // Korrespondent: [Élektronnyy resurs]. - Rezhym dostupa: <http://novynar.com.ua/>.

8. Yvankyv O. Problemy y puty povysheniya proyzvoditel'-nosti truda na predpriyatyy // Materyaly Vseukraynskoj ynternet-konferentsyy «Éffektyvnost' byznesa v uslovyyakh transformatsyy ékonomyky» ot 03.06.2013 h.

9. Derzhavnyy komitet statystyky Ukrainy [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: [www.ukrstat](http://www.ukrstat.gov.ua).

10. Federal'na sluzhba derzhavnoyi statystyky [Élektronnyy resurs]. – Rezhym dostupa: gks.ru.

11. Kazakhstan y strany SNH. – Астана: Аhент-ство Respublyky Kazakhstan po statystyke, 2013. - № 3. – 73 с.

